

หลักอธิกรณสมณะกับการระงับข้อพิพาททางคดีแพ่งนอกศาล

The Settlement of Legal Processes with the Solve Conflict Case out of the Court

กฤติน จันทน์สนธิมา

Kittin Junsontima

สำนักสืบสวนสอบสวนและวินิจฉัย 5

Bureau of Investigation and Diagnosis 5

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

Office of the Election Commission of Thailand

E-mail: Kittin366@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอหลักอธิกรณสมณะมาใช้ในการระงับข้อพิพาททางคดีแพ่งนอกศาลทำให้สามารถระงับข้อพิพาททางคดีแพ่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะเป็นการระงับข้อพิพาทโดยยึดถือหลักความถูกต้องดีงาม ย่อมทำให้การระงับข้อพิพาททางคดีแพ่งนอกศาล มีความโปร่งใส ยุติธรรมมากขึ้น ทั้งยังสร้างความพึงพอใจให้เกิดแก่คู่กรณี ทำให้เกิดความศรัทธาและเชื่อมั่นจากบุคคลในสังคม เมื่อบุคคลในสังคมมีความรู้สึกเชื่อมั่นในกระบวนการระงับข้อพิพาททางคดีแพ่งนอกศาลแล้ว จะทำให้เกิดการยอมรับมากขึ้น

คำสำคัญ: หลักอธิกรณสมณะ, การระงับข้อพิพาท, คดีแพ่งนอกศาล

Abstract

This article presents the application of principle of Adhikornsomtha to resolve civil disputes out of court effectively. By applying the right principle, it will enable the resolution out of court to base on transparency and more justice. In addition, it will create a mutual satisfaction which results in faith and confidence from individual in society. When people in society have a sense of confidence in the process of resolving a civil dispute out of court, it will cause more acceptance.

Keyword : Adhikornsomtha, The settlement of legal processes, The conflict case out of the court.

1. บทนำ

ในอดีตนับตั้งแต่ยุคที่เริ่มมีการค้าขายกันจนถึงยุคปัจจุบัน เมื่อมีข้อพิพาทหรือข้อขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคม ทำให้คู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหาย กระบวนการระงับข้อพิพาทจึงเป็นทางออกที่จำเป็นต้องนำมาใช้เพื่อชี้ขาดข้อพิพาทที่เกิดขึ้นให้ระงับสิ้นไป โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันได้ทำการค้าขายและค้าขายออนไลน์ รวมไปถึงทำธุรกิจในรูปแบบต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ข้อพิพาทเกี่ยวกับทำนิติกรรมสัญญาต่างๆ จึงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย โดยส่วนใหญ่เมื่อมีข้อพิพาททางคดีแพ่งเกิดขึ้น คู่พิพาทมักใช้

กระบวนการนำข้อพิพาทที่เกิดขึ้นไปฟ้องร้องต่อศาลเป็นคดีความ คดีแพ่งเป็นข้อพิพาทที่เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของบุคคลตามกฎหมายแพ่ง ประกอบด้วยคดีที่มีข้อพิพาทและคดีไม่มีข้อพิพาท คดีแพ่งที่มีข้อพิพาทส่วนใหญ่จะเป็นคดีที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน เงินทอง เช่น คดีบังคับตามสัญญา ยืม ซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้ จำนอง จำน่า หนี้ ฟ้องหย่า เรียกค่าเลี้ยงดู คดีละเมิด เป็นต้น และคดีแพ่งที่ไม่มีข้อพิพาท เช่น คดีขอตั้งผู้จัดการมรดก ขอเป็นผู้ปกครองผู้เยาว์ เป็นต้น

ข้อพิพาททางคดีแพ่ง หมายถึง ข้อพิพาทที่ตกลงกันไม่ได้เกิดจากการที่บุคคลหนึ่งก่อให้เกิดความเสียหายต่อประโยชน์ส่วนตัวของบุคคลอื่น ซึ่งผู้ก่อให้เกิดความเสียหายจะต้องชดใช้ความเสียหายนั้นด้วยทรัพย์สินหรือเงินตรา เช่น นายเอกราช มีไร้อ้อยหนึ่งแปลง ต่อมาข้างของนายสามารถ ได้เข้ามากินอ้อย ซึ่งนายเอกราชปลูกไว้เสียหาย คิดเป็นเงินจำนวน 10,000 บาท นายสามารถ จึงจำเป็นต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่ทรัพย์สินให้กับนายเอกราชเป็นเงินจำนวน 10,000 บาท เมื่อนายสามารถไม่ยอมชดใช้โดยปฏิเสธว่าตนไม่ต้องรับผิดชอบ จึงเกิดเป็นข้อพิพาทระหว่างบุคคลทั้งสองที่ต้องดำเนินการฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายกันไป ข้อพิพาทดังกล่าวเป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่และเรียกค่าเสียหายทางแพ่งระหว่างคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ซึ่งเป็นเรื่องระหว่างคู่สัญญา หากนายเอกราชและนายสามารถตกลงกันได้ บุคคลทั้งสองสามารถตกลงประนีประนอมยอมความเพื่อยุติข้อพิพาทได้ โดยไม่จำเป็นต้องนำคดีไปฟ้องร้องต่อศาลเท่านั้น เนื่องจากไม่ใช่คดีความผิดต่อแผ่นดิน

ในปัจจุบันนอกจากข้อพิพาทจะมีสิทธินำข้อพิพาททางคดีแพ่งไปฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายต่อศาลแล้วข้อพิพาทยังสามารถตกลงกันเลือกใช้ทางเลือกอื่น เช่น การเจรจาต่อรองและการไกล่เกลี่ย เป็นต้น ในการระงับข้อพิพาททางคดีแพ่งนอกศาลได้เช่นเดียวกัน การระงับข้อพิพาททางคดีแพ่งทั้งในศาลและนอกศาล มีวัตถุประสงค์ เพื่อแก้ไขเยียวยาข้อพิพาทที่มีอยู่ให้ระงับสิ้นไปเช่นเดียวกัน แต่การระงับทางคดีแพ่งนอกศาล โดยวิธีการเจรจาต่อรองและการไกล่เกลี่ยนั้นมีความแตกต่างออกไป เนื่องจากเป็นวิธีการที่มีความสะดวก รวดเร็ว และประหยัดทั้งเวลาและค่าใช้จ่ายมากกว่ากระบวนการพิจารณาคดีของศาลที่มีกระบวนการและขั้นตอนต่างๆ ที่จำเป็นต้องดำเนินการโดยผู้มีความรู้ทางด้านกฎหมายและมีขั้นตอนดำเนินการที่เป็นไปตามกฎหมาย รวมทั้งมีข้อจำกัดเรื่องค่าใช้จ่ายและระยะเวลามากกว่าการเจรจาต่อรองและการไกล่เกลี่ยที่สามารถยุติได้โดยง่าย

รายงานสถิติคดีของสำนักงานศาลยุติธรรมระบุว่า สถิติคดีแพ่งที่อยู่ระหว่างพิจารณาและคดีที่เสร็จไปของศาลชั้นต้นทั่วราชอาณาจักร ประจำปี พ.ศ. 2561 พบว่า มีคดีแพ่งค้างพิจารณาทั้งหมด 4,345 คดี และคดีแพ่งที่รับใหม่จำนวน 16,040 คดี (สำนักงานศาลยุติธรรม, 2562 : 69) ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากสถิติคดีดังกล่าวจะเห็นได้ชัดเจนว่า ในปัจจุบันมีปริมาณคดีแพ่งที่อยู่ระหว่างพิจารณาและที่รับมาใหม่จำนวนมากที่ยังรอคอยการพิจารณาและพิพากษาโดยศาลยุติธรรม ทำให้การพิจารณาพิพากษาคดีของศาลเกิดความล่าช้า ไม่เป็นไปตามความประสงค์ของคู่กรณีที่ต้องการให้ความเสียหายถูกแก้ไขให้เสร็จสิ้นไปโดยรวดเร็ว รวมทั้งข้อจำกัดอีกหลายประการที่เกิดขึ้นจากกระบวนการฟ้องคดีต่อศาล เช่น เรื่องค่าธรรมเนียมศาล ค่าใช้จ่ายตั้งแต่การยื่นฟ้องจนกระทั่งศาลมีคำพิพากษาและการบังคับคดี ค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องเนื่องจากการดำเนินคดีในศาล เช่น ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าขาดรายได้จากการประกอบอาชีพ เป็นต้น รวมทั้งระยะเวลาในการดำเนินคดีตั้งแต่ศาลชั้นต้นจนกระทั่งสิ้นสุดกระบวนการหากมีการอุทธรณ์หรือฎีกา ซึ่งต้องใช้ระยะเวลายาวนานนับปี ปัญหาต่างๆ เหล่านี้จึงมีผลการต่อการตัดสินใจเลือกใช้กระบวนการเจรจาต่อรองหรือการไกล่เกลี่ยของคู่พิพาทแทนการฟ้องร้องคดีต่อศาล ซึ่งมีกระบวนการที่สะดวก รวดเร็วและประหยัดยิ่งกว่า

การเจรจาต่อรอง (Negotiation) เป็นวิธีการระงับข้อพิพาท ซึ่งคู่กรณีพิพาททั้งสองฝ่ายตัดสินใจทำการเจรจาตกลงกันเอง ความสำเร็จในการเจรจาอยู่ที่การตัดสินใจของคู่กรณีเป็นสำคัญ

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation) เป็นวิธีการระงับข้อพิพาทที่มีความสลับซับซ้อนมากกว่าการเจรจาต่อรองธรรมดา เนื่องจากในวิธีการนี้นอกจากคู่กรณีทั้งสองฝ่ายแล้ว ยังมีบุคคลที่สามซึ่งทำหน้าที่เป็นคนกลาง เรียกว่า “ผู้ไกล่เกลี่ย” เข้าร่วมในการระงับข้อพิพาทด้วย แต่ผู้ไกล่เกลี่ยไม่มีอำนาจหรือหน้าที่ตัดสินชี้ขาด มีอำนาจเพียงแต่ช่วยทำการเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อให้คู่กรณีตกลงกันได้เท่านั้น ความสำเร็จในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงขึ้นอยู่กับความยินยอมและความสมัครใจของคู่กรณีเท่านั้น

2. ปัจจัยที่เป็นต้นเหตุของการเกิดข้อพิพาท

ปัจจัยที่เป็นต้นเหตุของการเกิดข้อพิพาทมี 2 สาเหตุ คือ

1. ปัจจัยภายนอก สามารถพิจารณาได้จากประเภทของความขัดแย้ง 5 อย่าง ดังนี้

1) ความขัดแย้งในด้านข้อมูล (Data Conflict) ได้แก่ ข้อมูลขัดกัน ขาดข้อมูล เข้าใจผิด ขาดการสื่อสาร หรือสื่อสารไม่ถูกต้อง สับสนเรื่องหน้าที่ มุมมองต่างกันในเรื่องของข้อมูล

2) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) ได้แก่ ความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรทางด้านธรรมชาติ หรือสิ่งที่ปรารถนาและต้องการ เช่น อำนาจ ตำแหน่งหน้าที่

3) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ได้แก่ บุคลิกภาพและพฤติกรรมที่ต่างกัน พฤติกรรมทางลบที่เกิดขึ้นซ้ำซากและวิธีการในการทำสิ่งต่างๆ แตกต่างกันไป เช่น วิธีการทำงานต่างกัน การตัดสินใจต่างกัน

4) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) ได้แก่ การแก่งแย่งโดยเปลี่ยนแปลงระเบียบกฎเกณฑ์เดิมด้วย ขัดแย้งเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขัดแย้งเนื่องจากขาดความยุติธรรม

5) ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict) ได้แก่ ศาสนา โลกทัศน์หรือความเชื่อแตกต่างกัน การให้ความสำคัญที่ต่างกัน เกณฑ์ประเมินต่างกัน ภูมิหลัง ทางวัฒนธรรมต่างกัน ภูมิหลังส่วนบุคคลต่างกัน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ที่ต่างกัน (Christopher Moor, อ้างใน ชลากร เทียนส่องใจ, 2550 : 30)

2. ปัจจัยภายใน พิจารณาได้จากมุมของ อกุศลธรรม 2 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มของอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ

2) กลุ่มของปัญญาจธรรม ได้แก่ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ

สิ่งที่เป็นตัวกำหนดความเป็นไปของมนุษย์ คือ กรรม ได้แก่ เจตนา ความจงใจในการตัดสินใจต่างๆ สิ่งที่ดีตัดสินใจทำลงไปถือว่าเป็นกรรมทั้งสิ้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้ว จึงทำกรรม ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ” (อง.ฉก. 22/334/368) พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า ทุกสิ่งไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรมล้วนมาจากเหตุปัจจัยก่อนหน้านั้น ฉะนั้น หากต้องการเข้าใจข้อพิพาทต่างๆ ต้องย้อนกลับไปดูเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งทางกายและใจ ในอดีตที่ก่อให้เกิดข้อพิพาทเหล่านั้น ในพระสูตรหลายแห่งพระพุทธเจ้าทรงกล่าวไว้ว่า โลภะ โทสะ โมหะ คือ อกุศลมูล อันเป็นต้นเหตุของกรรมชั่ว ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ดูกรวัจฉะ โลภะ แลเป็นอกุศล อโลภะเป็นกุศล โทสะเป็นอกุศล อโทสะ เป็นกุศล โมหะเป็นอกุศล อโมหะเป็นกุศล” (ม.ม. 13/254/194) กิเลสที่เป็นรากเหง้าของอกุศลมี 3 อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งถือว่าเป็นกรรมชั่ว ดังนั้น สาเหตุของการเกิดข้อพิพาทจึงเกิดจากอกุศลมูลนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงพยายามเตือนให้ตระหนักว่าความโลภ ความโกรธ ความหลงทำให้

เราไม่รู้จักเหตุผลและทำในสิ่งที่ไม่ดีงาม ด้วยเหตุที่ว่าจิตใจที่ถูกกุศโลบายบงำแล้วจะทำให้สติปัญญา มีติดบอด

3. พระพุทธศาสนากับการระงับข้อพิพาททางคดีแพ่ง

สำหรับพระพุทธศาสนา พระภิกษุหรือแม่ชีได้ทำหน้าที่คนกลางไกล่เกลี่ยภายในชุมชนมาโดยตลอด มีประวัติอันยาวนานที่เริ่มจากอินเดียและจีน ต่อมาขยายไปศรีลังกา ประเทศไทย เนปาล ทิเบต และญี่ปุ่น ซึ่งพุทธศาสนาและปรัชญามักจะเน้นในเรื่องของความเห็นพ้องต้องกันของชุมชน ความโน้มเอียงจิตใจและมักแสวงหาดุลยภาพและความกลมกลืนสอดคล้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกัน (Christopher Moor, อ้างใน ชลากร เทียนส่องใจ, 2553 : 16-17)

ในปัจจุบันเนื่องจากประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา พระสงฆ์เป็นที่เคารพศรัทธาและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน มีหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนและสั่งสอนให้ประชาชนอยู่ในศีลธรรมอันดี พระสงฆ์จึงมีบทบาทเป็นอย่างมากในด้านการให้คำปรึกษาต่างๆ รวมทั้งยังทำหน้าที่ระงับข้อพิพาทอันเป็นข้อขัดแย้งต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เช่น การเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทต่างๆ ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีอาญาอันเป็นความผิดที่สามารถยอมความกันได้

การเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในพระพุทธศาสนามีหลักฐานปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก อันเป็นคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏจากกรณีที่พระพุทธเจ้าทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทด้วยพระองค์เองอยู่หลายครั้ง ยกตัวอย่างกรณีการระงับข้อขัดแย้งในสงครามแย่งชิงน้ำซึ่งเป็นความขัดแย้งของชาวศากยะและชาวโกลิยะ ซึ่งถือเป็นข้อพิพาททางแพ่งอันเนื่องมาจากน้ำซึ่งเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่ง

4. การนำหลักอริกธสมถะมาใช้ในการระงับข้อพิพาททางคดีแพ่ง

พระพุทธองค์ทรงกำหนดวิธีระงับอธิกรณ์ประเภทต่างๆ เพื่อให้สงฆ์ดำเนินการตามหลักการที่ชอบด้วยพระธรรมวินัย อธิกรณ์สมถะจึงเป็นวิธีการหนึ่งในกระบวนการแก้ปัญหาพิพาทที่ ซึ่งแต่ละหลักการมีความเหมาะสมกับการระงับอธิกรณ์แต่ละประเภทแตกต่างกันไป อธิกรณ์สมถะ หมายถึง การระงับ ยับยั้งไว้ ทำให้สงบ เช่น การระงับคดี เรื่องราว เป็นการจัดการความแตกแยกในแ่งมุมของพระวินัยตามแนวทางสันติวิธี มีวิธีการทั้งหมด 7 ประการ นอกจากหลักอริกธสมถะพระพุทธเจ้าทรงวางเป็นบทบัญญัติไว้ เพื่อระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นแก่สังคมาสงฆ์ในพระพุทธศาสนา หลักอริกธสมถะยังสามารถนำมาปรับใช้กับกระบวนการระงับข้อพิพาททางคดีทั้งในคดีแพ่งและคดีอาญา ไม่ว่าจะในหรือนอกศาลได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากสามารถส่งเสริมให้กระบวนการระงับข้อพิพาทสำเร็จได้เป็นไปโดยสันติและสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่ากฎหมายมีที่มาจากธรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2541 : 12) ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ วินัยก็คือกฎหมายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้น ดังนั้น พระวินัยกับกฎหมายจึงถูกสร้างขึ้นมาจากเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ เพื่อความสงบเรียบร้อยแห่งสังคมาสงฆ์และฆราวาส แต่พระวินัยถูกสร้างมาเพื่อเป้าหมาย ที่สูงกว่านั้นอีก คือ เพื่อช่วยเกื้อหนุนให้บุคคลแต่ละคนมีโอกาสพัฒนาชีวิตสู่จุดหมายที่ดีงามยิ่งขึ้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2541 : 69) ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตามในเบื้องต้นกฎหมายกับพระวินัยก็ยังมีจุดหมายเดียวกัน คือ เพื่อความสงบเรียบร้อยแห่งสังคมาสงฆ์และฆราวาสที่มีความยากต่อการควบคุม จึงจำต้องมีการวางระเบียบปฏิบัติเพื่อเป็นกรอบแห่งการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์จำนวนมากให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน พระพุทธเจ้าบัญญัติอริกธสมถะขึ้นเพื่อระงับอธิกรณ์ 4 ประเภท ได้แก่

1. วิวาหาธิกรณ (การเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย)
2. อนุวาหาธิกรณ (การโจทหรือกล่าวหากันด้วยอาบัติ)
3. อาปัตตาธิกรณ (การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ)
4. กิจจาธิกรณ (กิจธุระต่างๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ)

(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546 : 307)

อธิกรณสมณะมีทั้งหมด 7 ประการ คือ

- 1) สัมมุขาวินัย คือ วิธีระงับในที่พร้อมหน้า
- 2) สติวินัย คือ วิธีระงับโดยถือสติเป็นหลัก
- 3) อมูหวินัย คือ วิธีระงับสำหรับผู้หายจากเป็นบ้า
- 4) ปฎิญาตกรณะ คือ ปรับอาบัติตามที่รับสารภาพ
- 5) ตัสสปापियสิกา คือ การลงโทษ (ปรับอาบัติ) ตามความผิด
- 6) เยภุยสิกา คือ การตัดสินตามคำของคนข้างมาก
- 7) ทิณวัตถารก คือ วิธีตุ้จกกลับไว้ด้วยหญ้า (ประณีประนอม)

(วิ.ภิกขุณี. 3/503/400)

อธิกรณ คือ ตัวเหตุ ส่วนอธิกรณสมณะ คือ วิธีการระงับเหตุที่เกิดขึ้นจะใช้วิธีการระงับอธิกรณข้อพิพาทในพระพุทธศาสนา เพื่อการระงับเหตุการณ์ใด จะต้องคำนึงถึงวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักอธิกรณสมณะทั้ง 7 ประการหรืออย่างใดอย่างหนึ่ง สาเหตุการเกิดอธิกรณต้องอาศัยการเทียบเคียงกับลักษณะมูลเหตุแห่งอธิกรณนั้นๆ สาเหตุเกิดอธิกรณเหล่านี้ อาจเกิดจากอกุศล กุศล หรือเป็นอภัยกถที่ไม่เป็นทั้งเชิงบวกเชิงลบก็ได้ จะทราบว่าเป็นอะไร หรือมีสาเหตุมาจากอะไรย่อมขึ้นอยู่กับเจตนาในการก่ออธิกรณนั้นๆ และการแสดงออก เพราะภาษากฎหมายมีว่า กรรมเป็นเครื่องสื่อให้เห็นเจตนา แม้ในเรื่องอธิกรณก็เช่นเดียวกัน (แม่ชีตาลอ่อน อ่อนอำพันธ์, 2550 : 17)

อธิกรณข้อใดจะต้องใช้วิธีการระงับข้อพิพาทโดยอธิกรณสมณะข้อใด ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับอธิกรณชนิดนั้น เปรียบเสมือนการใช้ยาที่เหมาะสมกับโรค ความเจ็บป่วยใดจะหายได้ก็ต้องอาศัยยาที่ถูกกับโรคนั้นนั้น หากเป็นยาชนิดที่ไม่ถูกกับโรคแล้ว การรักษาคงไม่เกิดผลแต่อย่างใด แต่อย่างไรก็ตามอธิกรณสมณะแต่ละข้อ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นมาเพื่อใช้กับสังคมของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยผ่านการกระบวนความคิดวิเคราะห์ใคร่ครวญเป็นมาอย่างดีแล้ว กล่าวคือ สิ่งใดไม่จำเป็นก็มิได้บัญญัติขึ้นมาให้เป็นที่พุ่มเพื่อยุ่งยาก จึงบัญญัติขึ้นมาเพียงเท่าที่จำเป็นตามควรแก่กาลเท่านั้น อธิกรณสมณะจึงมีลักษณะที่มีความยืดหยุ่นสูง เมื่อวิธีการระงับอธิกรณผ่านกระบวนความคิดวิเคราะห์มาเป็นอย่างดีแล้ว อธิกรณสมณะแต่ละข้อ จึงสามารถนำมาปรับใช้เพื่อระงับข้อพิพาททางกฎหมายได้ ไม่ใช่เพียงเฉพาะข้อพิพาทของสงฆ์เท่านั้น กระบวนกรการระงับอธิกรณนี้มีความคล้ายคลึงกับการระงับข้อพิพาททางกฎหมายแตกต่างกันบ้างตรงที่กระบวนกรการระงับข้อพิพาททางกฎหมายมีสภาพบังคับที่เข้มงวดมากกว่าและขาดความยืดหยุ่น แต่หลักอธิกรณสมณะจะคำนึงถึงหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมสงฆ์ จึงไม่เน้นถึงผลแพ้ชนะทางคดีแต่เพียงอย่างเดียว (กฤติน จันทรสนธิมา, 2552: 89)

5. แนวคิดการนำหลักอภิศรณะมาปรับใช้กับการเจรจาต่อรอง

สัมมาวาณีย์ คือ วิธีระงับในที่พร้อมหน้า ได้แก่ การระงับอภิศรณะในที่พร้อมหน้าวัตถุ บุคคล หรือเหตุการณ์ มุ่งระงับอภิศรณะต่อหน้าหรือในที่ประชุม

กระบวนการระงับอภิศรณะโดยใช้สัมมาวาณีย์ มีวิธีการ 3 อย่างคือ

1. ตกลงกันเอง
2. ตั้งกรรมการวินิจฉัย
3. โดยการพิจารณาของสงฆ์

วิธีการตกลงกันเอง มีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. พิจารณาพร้อมหน้าสงฆ์ คณะสงฆ์ ได้แก่ ผู้ที่มาประชุมมีจำนวนครบองค์เป็นสงฆ์ คือ ไม่ต่ำกว่า 4 รูป ซึ่งได้รับมอบหมายหน้าที่มาพร้อมหน้ากันไม่ขาด

2. พิจารณาต่อหน้าพระธรรม คือ ความถูกต้อง ไม่ลำเอียงด้วยเหตุใดๆ รวมถึงการรู้จักนำเอา นวสังคตศาสนาอันเป็นแนวในการพิจารณาอภิศรณะมาใช้ โดยยึดพระไตรปิฎกเป็นหลัก

3. พร้อมหน้าพระวินัย คือ กฎระเบียบจารีตอันเป็นกรอบในการประพฤติที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้

4. พิจารณาต่อหน้าคูกรณี คือ คู่วิวาทนั้นมาพร้อมกันและพร้อมที่จะชี้แจงและข้อกล่าวหาของตนเอง (พระศรีวิสุทธิคุณ (สฤณี ประชาตุ), 2545 : 26)

สัมมาวาณีย์โดยวิธีการตกลงกันเองนี้ คือ การอนุญาตให้คูกรณีทำการการเจรจาต่อรองกันเอง ก่อนในเบื้องต้น หลังจากนั้นเมื่อตกลงกันได้แล้ว คณะสงฆ์ที่เป็นองค์คณะก็จะทำการชี้ขาดอภิศรณะนั้นให้ตามที่ตกลงกันนั้น วิธีการตกลงกันเองนี้จึงมีรูปแบบคล้ายกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาลด้วย กล่าวคือ สำหรับคดีที่สามารถไกล่เกลี่ยกันได้ ผู้พิพากษามีอำนาจใช้ดุลยพินิจอนุญาตให้คู่ความ ทำการไกล่เกลี่ยคดีกันเองก่อน หากตกลงกันได้ผู้พิพากษาก็จะทำการตัดสินให้ตามที่คู่ความตกลงกันนั้นภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด วิธีการระงับอภิศรณะโดยการตกลงกันเองนี้ มีตัวอย่าง เช่น กรณีพิพาทของหมู่สงฆ์ชาวโกสัมพีระหว่างพระวินัยธรกับพระธรรมกถึก

6. แนวคิดการนำหลักอภิศรณะมาปรับใช้กับการไกล่เกลี่ย

วิธีระงับอภิศรณะโดยติณวัตถการวินัย คือ วิธีตุกจบไว้ด้วยหญ้า เปรียบเสมือนการกลบของเหม็นเน่าด้วยหญ้าเพื่อมิให้เหม็นฟุ้งต่อไปเป็นวิธีการระงับอภิศรณะ โดยให้คูกรณีทั้งสองฝ่ายประนีประนอมยอมความกัน หากทำการสอบสวนกันต่อไปอาจทำให้เกิดความวุ่นวายมากขึ้น วิธีการนี้ใช้ในกรณีความผิดที่มีโทษเล็กน้อยหรือลหุกาบัติเท่านั้นและต้องมีบุคคลภายนอกซึ่งเป็นพระเถระที่คูกรณีทั้งสองฝ่ายให้ความเคารพนับถือมาช่วยทำการไกล่เกลี่ยให้ยุติข้อพิพาทลงเสียด้วยดี เพื่อมิให้คูกรณีทั้งสองฝ่ายแตกแยกความสามัคคีกัน ตัวอย่าง เช่น ภิกษุฉัพพัคคีย์ชื่อเมตติยะกับพระภุมมชกะ เป็นหัวหน้า อาศัยอยู่ในเมืองราชคฤห์จะประพฤติน่าผิด ก่ออภิศรณะบ่อยๆ หรือภิกษุฉัพพัคคีย์ชื่อปณทุกะกับพระโลหิตะเป็นหัวหน้า อาศัยอยู่ในเมืองสาวัตถี ทั้ง 3 พวกนี้ชอบก่ออภิศรณะอยู่บ่อยๆ เพราะต่างฝ่ายต่างมีลูกศิษย์ 500 รูปขึ้นไป เมื่อมีการล่วงละเมิดพระบัญญัติจึงระงับอภิศรณะได้ยากทำให้อภิศรณะลุกลามไปไกลรุนแรงมากขึ้น พระพุทธเจ้าทรงให้ระงับด้วยติณวัตถการวินัยเพื่อกลบไว้ ซึ่งเรื่องราวเหล่านั้นเสีย (พระราชธรรมนิเทศ (ระบแบบ จิตตภาณ), 2535 : 102) หรือกรณีพิพาทเรื่องน้ำระหว่างราชวงศ์โกลิยะกับราชวงศ์ศากยะเพื่อพิจารณาถึงวิธีการระงับข้อพิพาทโดยพระพุทธเจ้าดังที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท สุขวรรคที่ 15 เรื่องที่ 1 ว่าแต่เดิมนั้นชาวโกลิยะและชาวศากยะได้ตั้งถิ่นฐานอยู่คนละฝากแม่น้ำโรหิณี ชาวเมืองทั้งสองต่างเป็นกสิกรทำนา

บนฝั่งแม่น้ำโดยมีเมืองหลวงตั้งอยู่ถัดไป เมืองหลวงของแคว้นศากยะชื่อว่ากรุงกบิลพัสดุ์ และกรุงโกลิยะก็เป็นเมืองหลวงของแคว้นโกลิยะ แต่ครั้งอดีตกาลกษัตริย์แคว้นทั้งสองต่างอภิเษกสมรสกัน ราชวงศ์ทั้งสองตลอดจนชาวเมืองต่างก็มีความปรองดองกัน มีการช่วยกันลงแรงก่อสร้างทำนบกั้นน้ำสาธารณะที่ชาวเมืองทั้งสองได้ใช้บริโภคร่วมกัน โดยไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งเรื่องสิทธิความเป็นเจ้าของแม่น้ำ

ส่วนสาเหตุที่ทำให้ความสัมพันธ์เริ่มมีหมองขึ้น คือ เกิดภัยแล้งไม่กี่สัปดาห์ก่อนถึงฤดูเก็บเกี่ยว แม่น้ำโรหิณีที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็ลดต่ำลงจนแห้งผาก ชาวเมืองเริ่มหวั่นวิตกว่าฝนจะมาทันกาลหรือไม่ ต่างพากันหวังว่าพืชผล คือ ข้าวกล้าจะได้ผลสักเพียงใด หากยังแล้งน้ำอยู่เช่นนี้แล้วก็มีกสิกรชาวเมืองโกลิยะผู้หนึ่งเสนอทางออกว่า ถึงอย่างไรน้ำในแม่น้ำโรหิณีก็ไม่มากพอที่จะหล่อเลี้ยงพืชผลทั้งสองแคว้น ทำไมไม่ปล่อยน้ำทั้งหมดให้เข้าผืนนาแคว้นโกลิยะเสีย กสิกรแคว้นศากยะก็เฝ้าวิตกพืชผลที่จะออกมา ต่างก็ให้สงสัยต่อท่าทีของเพื่อนบ้านโกลิยะที่ต้องการจะผูกขาดเป็นเจ้าของน้ำ จึงเกิดการโต้เถียงกัน การเจรจาถึงขั้นหมดประตูประนีประนอม มีการปะทุทางอารมณ์จนถึงขั้นลงไม้ลงมือกันลูกหลานจนเป็นเรื่องราวใหญ่โต

ในขณะนั้นพระพุทธองค์ทรงตัดสินพระทัยเข้าแทรกแซงเรื่องราวที่เกิดขึ้น เนื่องจากคำนึงถึงความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้น หากพระพุทธองค์ไม่ทรงเข้าแทรกแซง คือ “เมื่อเราไม่ไป พวกญาติเหล่านั้นจักฉิบหาย ควรที่เราจะไป” (ขุ.ธ.อ. 42/354)

พระพุทธองค์ทรงใช้ความขัดแย้งเป็นโอกาสที่จะสอนธรรมะอย่างแยบคายและได้ผลโดยใช้วิธีการ ดังนี้

- (1) วิธีการเผชิญหน้ากับคู่กรณี (Confrontation)
- (2) วิธีการโน้มน้าว (Persuasion)

เพื่อให้คู่กรณีพิจารณาเห็นโทษของความเสียหายที่จะเกิดขึ้นด้วยการตัดสินใจเพียงชั่วขณะ โดยที่ปราศจากสติไตร่ตรองให้รอบคอบถึงผลเสียที่จะตามมาแล้วจึงคล้อยตามการไกล่เกลี่ยของพระองค์ว่าการทะเลาะวิวาทเป็นสิ่งไม่ดีไม่สมควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง การที่พระองค์ทรงปรากฏตัวเช่นนั้นทำให้ทั้งสองฝ่ายหยุดชะงัก และเริ่มรู้สึกละอายใจในการตัดสินใจเช่นนั้น ในที่สุดพระพุทธเจ้าก็สามารถระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นดังกล่าวให้ยุติลงได้โดยไม่มีरणองเลียด

พิจารณาเห็นได้ว่า หลักทศวัตถการวินัยมีกระบวนการคล้ายคลึงกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางคดีแพ่ง โดยมีบุคคลภายนอกซึ่งมีความเป็นกลางเข้ามาช่วยทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ทำให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายประนีประนอมยอมความเพื่อยุติคดีกันโดยสันติ

7. สรุป

เมื่อกล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า วิธีการระงับข้อพิพาทโดยสัมมุขาวินัย โดยวิธีการตกลงกันเองนั้นมีวิธีการระงับข้อพิพาทที่คล้ายคลึงกับการเจรจาต่อรอง ส่วนวิธีการระงับข้อพิพาทโดยตศวัตถการวินัยมีวิธีการระงับข้อพิพาทที่มีความคล้ายคลึงกับการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ส่วนอื่นนอกนั้นก็มีรูปแบบคล้ายคลึงกับการพิจารณาคดีในศาลโดยองค์คณะผู้พิพากษา วิธีการระงับข้อพิพาทในพระพุทธศาสนาบัญญัติขึ้นตามความเหมาะสมแก่กรณีเป็นกรณีไป กล่าวคือ เรื่องใดที่ต้องใช้ความเด็ดขาด การระงับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นนั้นก็ต้องใช้วิธีการที่มีความเด็ดขาดด้วย เพื่อมิให้บุคคลอื่นเอาเป็นเยี่ยงอย่าง ส่วนมากวิธีการนี้จะเป็นการระงับข้อพิพาทที่มีโทษหนักและมีผลกระทบต่อส่วนรวม เช่น การระงับข้อพิพาทด้วยบัญญัติอาตถกณะหรือตัสสาปิยสิกา ส่วนเรื่องใดที่เป็นเรื่องที่มีโทษเล็กน้อยและไม่มีผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ เมื่อพิจารณา

แล้วเห็นว่าคุณธรรมสามารถระงับได้เองก็ต้องใช้วิธีการที่มีความยืดหยุ่นระงับ เพื่อมิให้ข้อพิพาทที่มีอยู่ยืดเยื้อออกไป เช่น การระงับอธิกรณ์ด้วยสัมมุขาวินัย หรือติณวัตถารก

กระบวนการระงับอธิกรณ์ในพระพุทธศาสนามีลักษณะพิเศษเฉพาะตัว เนื่องจากเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทโดยคำนึงถึงความเหมาะสมและมีวิธีการที่แตกต่างกัน ตามความหนักเบาของโทษสามารถยืดหยุ่นได้ตามแต่ละสถานการณ์ สามารถนำหลักอธิกรณ์สมณะในพุทธปรัชญาเถรวาทมาทำการศึกษาเพื่อเป็นแบบอย่างในการระงับข้อพิพาททางคดีแพ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน แม้หลักการดังกล่าวจะล่วงเลยมาเป็นเวลานานแล้วแต่หลักอธิกรณ์สมณะนั้นมีความเป็นสากล สามารถนำมาเป็นแนวทางในการปรับใช้ให้เข้ากับกระบวนการระงับข้อพิพาททั้งคดีแพ่งและคดีอาญาในคดีที่เป็นความผิดอันยอมความได้ ทั้งในและนอกศาลในปัจจุบัน การนำหลักอธิกรณ์สมณะมาปรับใช้กับการเจรจาต่อรองและการไกล่เกลี่ยจะทำให้การระงับข้อพิพาททางคดีแพ่งมีประสิทธิภาพและมีความยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น เหมาะสมสอดคล้องกับวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตของสังคมไทยที่รักสงบไม่ชอบความรุนแรง และให้ความเคารพต่อคนกลางที่เป็นผู้ใหญ่หรือผู้นำตามระบบอาวุโส รวมทั้งบทบาทของพระสงฆ์ที่เป็นคนกลางในการเจรจาไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในชุมชนตั้งแต่อดีต

จนถึงปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นว่า ข้อพิพาททางคดีที่สามารถตกลงประนีประนอมยอมความกันได้ เช่น ข้อพิพาทในคดีแพ่งไม่ได้สิ้นสุดลงอยู่ที่ฟ้องคดีต่อศาลเท่านั้น แต่คู่พิพาทยังสามารถที่จะเลือกใช้วิธีการเจรจาต่อรองหรือการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางก็ได้ผลเป็นที่พอใจเช่นเดียวกัน ทั้งยังช่วยรักษาสัมพันธภาพของคู่พิพาทได้เป็นอย่างดี แต่การระงับข้อพิพาททางคดีจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับศาสตร์ วาทศิลป์ และประสบการณ์ของคู่พิพาทหรือคนกลางที่ต้องอาศัยหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักพรหมวิหาร 4 หลักอคติ 4 หลักวจีสจริตมาปรับใช้ประกอบด้วย ซึ่งจะทำให้การยุติข้อพิพาทมีโอกาสประสบความสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น เป็นผลช่วยลดปริมาณคดีที่จะนำไปฟ้องร้องต่อศาลให้ลดน้อยลง ช่วยประหยัดเวลา ค่าใช้จ่ายและเป็นการช่วยรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างคู่กรณีได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

- กฤติน จันทรสนธิมา. (2552). *การนำหลักพุทธปรัชญาเถรวาทมาใช้เพื่อระงับข้อพิพาททางคดีแพ่งนอกศาล*. สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- กรมการศาสนา. (2525). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- ชลากร เทียนส่องใจ. (2553). *การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ : หลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีตาลอ่อน อ่อนอำพันธ์. (2550). *การศึกษาวิเคราะห์วิธีระงับอธิกรณ์ในพระพุทธศาสนา*. สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2541). *นิติศาสตร์แนวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิกจำกัด.
- _____. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตภาโณ). (2535). *พระวินัยปิฎกย่อ เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย.

พระศรีวิสุทธิคุณ (สฤชดี ประชาตุ). (2545). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์กระบวนการแก้ปัญหาในทาง
พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอธิกรณสมณะ*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานศาลยุติธรรม. (2562). *รายงานสถิติคดีศาลยุติธรรมทั่วราชอาณาจักร ประจำปี พ.ศ. 2561*.
กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลยุติธรรม.